

Historically sport has always been a field of male symbolic power; in these terms, the sport and gender issue is a contemporary paradox, where socially constructed reality overcomes slowly changeable cultural meanings and constructions. Hence this book is a valuable contribution to the field of sport studies and the sociology of sport. Comprehensively developed chapters provide illuminating insight into a society where dominant cultural groups maintain their power and continue to shape sport and social interactions to reflect their own interests.

Boštjan Slatnar

Richard G. Klein, Edgar Blake: The Dawn of Human Culture. New York: John Wiley&Sons, 2002
288 strani (ISBN 0-471-25252-2), 19.57 USD

Človeška revolucija, kreativna eksplozija, veliki skok naprej, družbenokulturni veliki pok in nenazadnje zora človeške kulture je le nekaj poimenovanj, ki poskušajo ujeti in pojasniti presenetljive in v mnogočem še vedno neznane, da ne rečem skrivnostne spremembe, ki označujejo prehod iz srednjega paleolitika v mlajši paleolitik oziroma iz mousterienske v aurignaciensko kulturo (tradicijo) kamnitih orodij. Zdi se, da se je tam nekje pred 50000 do 45000 leti spremenilo vse. No ja, kot bomo videli, skoraj vse.

V čem je ključni problem? Pravzaprav gre za dve povezani vprašanji. Na eni strani je treba najti razlago, ki bo pojasnila naravnost presenetljivo hitrost sprememb, ki jih srednji paleolitik, razen z nekaj bolj ali manj vprašljivimi izjemami (z vidika datiranja in interpretacije najdb), ne napoveduje (str. 240). Na drugi strani pa vznikne že kar klasično vprašanje: 'žwhodunit'? Zelo poenostavljeno rečeno, težava je v očitnem neskladju med časom, ko se pojavi 'žmoderna anatomija' (*Homo sapiens*) in trenutkom nastopa 'žmodernega vedenja' (str. 21). Namreč za mousteriensko tradicijo je značilna izdelava orodij na podlagi vnaprej pripravljenih jeder, sorazmerno majhno število različnih specializiranih orodij, majhna variabilnost orodij skozi prostor in čas, in pridobivanje surovin za orodja iz lokalnih virov (str. 180, 186, 230). Temu lahko, če vemo, da je mousterien običajno izenačen z neandertalom (*Homo neanderthalensis*), dodamo še lesene sulice (str. 158), obvladovanje ognja, vsaj občasne pokope, ki pa ne kažejo obrednih značilnosti (str. 192), pomoč poškodovanim, pogosto nabiranje okre ipd. Do sem vse lepo in prav. Neandertalec pač nima 'žmoderne anatomije', niti 'žmodernega vedenja'. Če bi se nato pojavil *sapiens* z obema značilnostima bi bil problem rešen. Toda najdbe v Afriki kažejo, da se je *Homo sapiens* razvil pred vsaj 130000 leti. Tu sta, za natančnejšo umestitev problema, na mestu opombi. Najnovejše najdbe fragmentov treh različnih lobanj pri vasi Herto v Etiopiji, pripisane podvrsti *Homo sapiens idaltu*, so pomaknile takšno datacijo vsaj za tri desetisočletja nazaj. In druga, soobstoj dveh ali več hominidnih vrst ni nič izjemnega, ampak pravilo. Ravno prikaz človeške evolucije v zapleteni razvejanosti več kot petnajstih vrst umeščenih v vsaj štiri rodove, je verjetno najboljši del knjige.

Kakorkoli že, ko se *sapiens* pojavi v vsej svoji 'žmoderni anatomiji', se v vedenju ne razlikuje bistveno od neandertalca. Ali kot pravita Klein in Edgar: "... ljudje, ki so pred 130000 do 50000 leti živeli v Afriki, so bili nemara anatomsko moderni ali skoraj moderni, toda vedenjsko so bili podobni neandertalcem" (str. 230). Potem pa so nenadoma začeli izdelovati okrasne predmete, orodje je postajalo vse bolj specializirano in spremenljivo v prostoru in času, pokopi so postali očitno povezani z rituali, pojavila se je umetnost itd. Zakaj? Njun odgovor: "... naključna mutacija, ki je povzročila nastanek povsem modernih človeških možganov" (str. 270). Natančneje, gre za,

kot pravita, nevrološko hipotezo (str. 25), saj so možgani svojo moderno velikost dejansko dosegli že pred nekaj stotisočletji. Pred približno 50000 tisoč leti je neka naključna mutacija v neki afriški populaciji vrste *Homo sapiens* spremenila le njihovo nevrološko strukturo. Posledice te genetske mutacije so povečane kognitivne sposobnosti, ki vodijo v 'žsimbolno vedenje' in samozavedanje. Natančneje, povečale so sposobnosti inoviranja oziroma izumljanja novih orodij, družbenih oblik in idej. Ravno ta sposobnost nenehne inovativnosti je tista, na kateri temelji moderna človeška kultura: "Meniva, da je predvsem ta velikanski napredek v človeški inovacijski zmožnosti tisti, ki označuje zoro človeške kulture" (str. 272).

Takšne trditve je seveda težko dokazati, čeprav upata, do bodo bodoče genetske raziskave odkrile žnjun' gen. Zaenkrat pa se opirata predvsem na dve vrsti posrednih dokazov. Prepričana sta, da je njuna teorija najenostavnejša in najbolj ekonomična razlaga za znana arheološka pričevanja. Enostavnost in ekonomičnost pa je, poudarjata, "pomemben znanstveni standard" (str. 25). Kaj reči ob tem? Bo že držalo, vendar je poudarek na ednini – gre pač le za enega izmed standardov.

Pomembnejši in ustrežnejši se zdijo dokazi, ki jih izpeljujeta iz pregleda človeške evolucije. Tri značilnosti naj bi podpirale njuno izvajanje. Najprej omenita razvoj možganov. Trdita, da je v zgodnejših fazah človeške evolucije naravna selekcija favorizirala učinkovitejše možgane. Nevrološka podlaga za moderno človeško vedenje ni tukaj že od nekdaj, ampak je posledica evolucije (str. 270). Drugo, fosilna in arheološka pričevanja kažejo, da je povečanje možganske prostornine, skupaj z verjetnimi spremembami v njihovi organizaciji, povezano z vedenjsko/ekološkimi spremembami v človeški evoluciji. Šlo naj bi za tri takšne spremembe: pojav prvih kamnitih artefaktov pred približno 2.6 do 2.5 milijoni let, nato pojav pestnjakov (*hand axe*) ter človeška ekspanzija v odprta in neporaščena okolja pred okoli 1.8 do 1.6 milijoni let in, približno pred 600000 do 500000 tisoč leti, prva stalna naselitev Evrope in novi, izboljšani pestnjaki.

Možgani torej. Precej spolzek teren, čeprav se na prvi pogled morda ne zdi tako. Dejansko gre za mesto v njuni razpravi, ki bi zahtevalo dolg in podroben komentar. Spustiti bi se namreč morali v razpravo o sami strukturi evolucijske teorije in hkrati podrobneje pokazati, recimo epistemološko ozadje avtorjev, ki je po mojem mnenju, kljub poskusom preseganja, še vedno globoko vkoreninjeno v nesmislih znanosti, ki sebi pravi evolucijska psihologija (EP). Ker pa tukaj ni prostora za kaj takega, naj dodam le nekaj kratkih opomb. Res je sicer, da se opirata na teorijo o prekinjenem ravnovesju, ki edina lahko znotraj bioloških kategorij pojasni omenjene hitre spremembe, vendar pri tem spregledata, da sprejetje omenjene teorije pomeni tudi sprejetje hierarhičnega modela naravne selekcije: "... selekcija deluje istočasno na hierarhični niz bioloških individuumov (gene, celična pokolenja, organizme, deme, vrste, klade)..." (Gould, 2002) in *eksaptacije*. Koncept eksaptacije je postavljen v nasprotje z adaptacijo. *Eksaptirane* so lastnosti privzete za sedanjor uporabo, ki pa izvirajo, se pravi so selekcionirane (adaptacija) za neko drugo funkcijo, ali so celo posledica znanih Darwinovih žkorelacij rasti' (sploh niso adaptacije). Razliko lahko izrazimo tudi tako, da rečemo, da imajo adaptacije funkcije, eksaptacije pa učinke. Skratka, njuno zanemarjanje vloge, ki jih imajo v evoluciji organizmi, populacije in vrste, ter z EP deljeno prepričanje v panselekcionizem, ki deluje na ravni posameznih lastnosti, prirčno ločenih od denimo organizmov, ju pripelje v neproblematizirano sprejetje trenda možganske rasti. Trenda, ki izgine tisti trenutek, ko se, kot pravi Ian Tattersall v svoji knjigi *The Monkey in the Mirror* začnemo spraševati o individualnih variacijah v velikosti možganov med pripadniki neke vrste, o številu vrst, ki so vključene v domnevni trend in o časovnih razponih obstoja teh vrst (str. 49, 186). Evolucija je torej veliko bolj zapletena. Zavezanost avtorjev prepričanjem EP pa je nemara najočitnejša v naravnost presenetljivi redukciji ekologije na lov oziroma na vedenje (str. 130-1). Namesto znanosti o relacijah organizma z okoljem, ki zajemajo vse pogoje obstoja (Haeckel), dobimo osiromašeno etologijo, osredotočeno na evolucijo posameznih potez. Ne bi nas smelo preveč presenetiti, ko ugotovimo, da avtorja najprej zatrdita, da visoka stopnja spolnega dimorfizma pri dveh vrstah avstralopiteka (*africanus* in *robustus*) pomeni močno medsamčevsko tekmovanje

za samice (str. 35), njuni majhni podočniki pa "zmanjšanje medsamčevske agresivnosti" oziroma "večjo socialno toleranco" (str. 38).

Vrnimo se nazaj. Tretja značilnost se nanaša na razmerje med anatomijo in vedenjem. Pred kulturno/inovacijskim *velikim pokom* sta vedenje in anatomija evoluirala zelo počasi in v tandemu. Čas po poku pa zaznamuje anatomija, ki ostaja relativno stabilna, medtem ko so na vedenjsko/kulturnem področju spremembe vse hitreje (str. 271). Kar je bilo rečeno v prejšnjem odstavku velja tudi za te izpeljave: skozi površne nanose novejših formulacij evoliucijske teorije se jasno začrtujejo stare zablode EP. Še več, zdi se mi, da se avtorja tu zapletata v protislovja. Če rečemo, da se je najprej razvila moderna anatomija (*Homo sapiens*), ki ji nekaj desetisočletij kasneje sledi moderno vedenje, ne moremo hkrati trditi, da sta se anatomija in vedenje pred tistim pokom razvijala "bolj ali manj usklajeno" (str. 21). Razen, seveda, če ne predpostavimo, da tisti *bolj ali manj* pokriva in zakriva *daljša ali krajša* časovna obdobja diskrepance med anatomijo in vedenjem, ki se ne skladajo z našo teorijo. Ena izmed možnih rešitev te zagate je rešitev, ki jo Klein in Edgar ne izrečeta, čeprav je skoraj nujna posledica njunih izvajanj: vpeljava nove vrste. Se pravi, po poku ne moremo več govoriti o *Homo sapiensu*, ampak gre za drugo, anatomsko sicer podobno, toda vedenjsko zelo različno vrsto. Vendar ima tudi ta rešitev, poleg drugih pomankljivosti, omejen doseg. Lahko reši protislovja na katera naletimo pri eni sami vrsti, ne more pa nam pomagati, ko se z istim problemom znajdemo pred različnimi vrstami.

Ob vsem, kar je bilo rečeno, se nemara zdi, da knjiga ne prinaša nič takega, kar bi bilo s teoretskega vidika zanimivo za sociologijo in družboslovje. Sociologijo bi morda lahko celo prijelo, da bi nad vsem skupaj le zamahnila z roko. Toda če to stori, ne bi smela biti preveč ogorčena, ko bo ugotovila, da se je znašla na mestu, ki ji ga je predpisal E.O. Wilson. Namreč vse definicije kulture, ki jih je sprodciralo družboslovje, pa naj gre za definicije, ki poudarjajo vsebino (kultura kot določena konfiguracija simbolov, vrednot ipd.) ali definicije, ki poskušajo samo kulturo misliti kot razločevalno potezo (kultura kot skupek potez, ki neko celoto ločijo od druge) avtorja enostavno spregledata. In drugo, čeprav je skozi vsa njuna izvajanja povsem očitno, da nobena od predniških hominidnih vrst ni bila samotarska, se analize njihovih družbenih sistemov, ali če hočete *družbeno ploditvenih sestavov* (R. Fox) niti ne dotakneta. Glede na to, da je v primatologiji in socioekologiji primatov vse več poskusov določitve različnih tipov primatskih družb (glej Lee, 2001), skratka študij, za katere se zdi, da povzemajo program, ki ga je nekoč – v nekoliko drugačnem kontekstu – Durkheim imenoval *morphologie sociale*; in dejstva, da razmišljanja o kulturi primatov postajajo vse kompleksnejša in skoraj neredukcionistična (glej Boesch & Tomasello, 1998), je precej čudno, če naletimo na knjigo, ki poskuša pojasniti evolucijo vrste, za katero je dolgo veljalo, da je edini in ponosni lastnik družbe in kulture, ne da bi se lotila njune podrobne teoretske eksplikacije. Kar nas pripelje do naslednjega problema: redukcija kulture na vedenje, natančneje na inovativno vedenje, v enem samem koraku izvrši dve operaciji. Definicija kulture zdrсне do točke, kjer ne pomeni drugega kot specifično vedenje individualnega organizma. Kar seveda omogoča konceptualizacijo znotraj klasične in z EP osiromašene, neodarwinistične teorije naravne selekcije. Na drugi strani pa jo priliči neki celoti, ki sicer ni nič drugega kot dobra stara kultura, vendar sedaj determinirana s pojmom inovativnosti. To pa pomeni, da inovativnost, ki posameznim organizmom omogoče večji preživetveni in reprodukcijski uspeh, počne povsem isto na ravni družbe/kulture (str. 21, 64). Potem, ko je *zora* mimo, prilagajanje okolju poteka skozi kulturo; in inovativnejše kulture bodo pač uspešnejše. Še več, če je definicija kulture psihološka, da ne rečem etološka, potem posameznikov in njihove inovativnosti enostavno ne moremo pozabiti. Kaj hitro se lahko znajdemo v položaju, ko ugotovimo, da inovativne kulture zahtevajo inovativne posameznike. Inovativnost pa je rezultat naravne selekcije.

Torej na koncu naj poudarim, da avtorja niti približno ne poskušata zagovarjati te ali one oblike socialnega darwinizma. Če sodim po splošnem tonu knjige, bi omenjene teorije brez oklevanja zavrnili. Vendar ju to ne reši epistemološke zadrege, v kateri se znajdetata, ko razmišljanja o (človeški) evoluciji utemeljujeta na predpostavkah EP. To pa je tudi razlog, zaradi katerega bi

sociologi in družboslovci to knjigo – in njej podobne – morali poznati. Brati pa jo je treba skozi tisto, kar je izpuščeno, zamolčano in predpostavljeno.

Literatura:

Stephen J. Gould: *The Structure of Evolutionary Theory*. Harvard: Belknap, 2002.
 ed. P.C. Lee: *Comparative Primate Socioecology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
 Boesch&Tomasello: *Chimpanzee and Human Cultures*. *Current Anthropology* 39.5, Decemer 1998.

Tomaž Kaštrun

Primo Levi: Potopljeni in rešeni. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003 199 strani (ISBN 961-6262-44-0), 3.500 SIT

prevod Irena Proscenc Šegula

Če si v dolgoletnih barbarskih primitivizmih nacionalsocializem ni opomogel od grebatorskih privilegijev, ki si jih je nabral že od zgodnjega leta 1925 in se »izčrpal« do leta 1945, potem je bila refleksija tega izvora ne le poslednja *masada duha*, pač pa mejnik humanosti, ki se je spraševal ne toliko o fašistoidnih dejanjih, pač pa veliko več o političnih vprašanjih nacionalnega kulta države in vojske, enostrankarskega sistema, (p)oboževanje voditelja, onipotenco politične policije ter navsezadnje institucionalizirano diskriminacijo, ki je rezultirala v množičnem genocidu zaradi človeške ne celovitosti. Nadalje, če nobena hermenevtika ne zna razlagati zgodovine takih barbarskih dejanj, pa čeprav zgodovina lepo priča o razkolih in neujemanjih na eni strani med katoliško cerkvijo in na drugi strani med judovstvom, se razlike ne znajo same potencirati v takšen bilingvizem, ki bi na eni strani odpiral spekter faz o neskončnem pogrešanju po deviško beli reprodukciji in na drugi strani zapiral moduliranje prikritosti in odkritosti, ki se jih ni dalo nikoli tolerirati brez daha taktičnosti. Torej se je v genski zapis prikradla modifikacija, ki je za seboj pustila ne le zapacan izvor človeške refleksije, pač pa vnesla v kodo tudi imuniteto o temeljnih človekovih potrebah, načelih in izročilu.

Levijev *opus infinitum* piše o teh genskih spremembah, ki jih je pustila nemška vladajoča politika »čistosti« tudi na njegovi koži. Sam je bil del mehanizma, ki je često opravičeval obstoj vloge uradnega sovražnika, ki je bil fašističen produkt, potreben za popolno nemško oboževanje; torej samopropaganden material o superiornosti lastne rase. In brez anti-semitizma Hitler vsekakor ne bi moral vzpostaviti takšne karizme pred lastnim narodom, kot je lahko to storil z »židovskim aparatom«. A žal se tudi kolaps vladujoče stranke ni moral spoprijeti s toplino humanosti, z razlogom, ker je hitlerjanizem recipiral ravno tisto, kar je »židovski aparat« na drugi strani percipiral. Zato tudi prvi ni videl dlje kot kot samo do utopizma in ga je realizem s svojo percepcijo (skoraj) povsem povozil. In to se dogaja še danes. *Ad infinitum*. Čeprav spomin ne bo zamrl, posebej ne takrat, če se zgodi metonimija masade oziroma, če na račun streznitve spomina zbolijo za amnezijo več milijonov ljudi.

In Primo Levi – italjanski kemik, ki je bil zaradi svoje majhne anomalije, tj. židovskega rodu, deportiran v Auschwitz – piše v svoji knjigi »Potopljeni in rešeni« o različnih tematikah, ki jih prepleta s konstantnim obračanjem na vprašanje o dostojanstvu. O dostojanstvu, ki je preživelo človeško amnezijo šibkih, ki so bili hkrati tudi tisti najmočnejši, saj so preživeli vse, tudi najboljše. To enigma je Levi uprizoril s prisposodob v naslovu o potopljenih in hkrati rešenih, istočasno pa s tem zgradi ozadje elegije o koncentracijskem taborišču. S prisposodob prevzema grozo, na kateri